

A többiek közül – bizonyítva, hogy Büchner műve nem monodráma, hanem a főszereplő köré rendezett sok fontos epizódszerep együttese – Fischer Károly a leghatásosabb ellenpontként ábrázolja az ostoba és együgyű, de öntelt kapitányt. Pásthly Máttyás Doktorából ezzel szemben nem érezni kellő módon a tudományos butaság és gonoszság félelmetes erejét. Törköly Levente az Ezreddobos csillogó ürességét hozza, brillantinos kófic. Faragó Edit Marie-ja azt mutatja meg, nem kell gonosznak lenni ahhoz, hogy másoknak fájdalmat okozunk, elég, ha öntudatlanul, ösztönszerűen, eszünket kikapcsolva cselekszünk.

A kisebb szerepekben fellépők közül Simon Mihály, László Sándor, Banka János egy-egy villanással segíti hatásosan, jól az előadást, megmutatva, hogy a legkisebb szerep is fontos lehet, ebben is észreveteti magát, aki feladatát komolyan fogja fel.

Végtelenül hatásos N. Kiss Júlia a mesémondó Nagymama szerepében. Ahogy emberfeletti növelt figurája mellett, mint két törpe, hallgatja Woyzeck és Marie a mesét a szegény gyerekekről, akinek nem volt se apja, se anyja, senkije sem volt a világon, s aki útnak indult, „mert a földön egy árva lelket sem talált többé, hát föl akart menni az égbe”, de azt tapasztalja, hogy a hold „reves fa”, a nap „elhervadt napraforgóvirág”, a csillagokat pedig „mintha tövisszúró gébics tüzdelt volna a kökénybokorra”, amikor pedig kiábrándultan visszafordul, még nagyobb csalódás éri: „a föld se volt már más, mint egy fölborult fazék”, ez a jelenet sem csak szép és megható, hanem jelképes és tanulságos is.

Azt fejezi ki, amit az előadás akar közölni: nincs magányosabb lélek az ember fiánál.

GEROLD László

K É P Z Ő M Ű V É S Z E T

DUDÁS SÁNDOR, AVAGY A ZSUGORÍTOTT VAJDASÁGI FEJEK PANTEONJA

Jól emlékszem még: engem, a kanizsait (tiszaít) mennyire meglepett tiszavirág szobrával (emlékművével) Dudás Sándor, ez a topolyai (szárazföldi) szobrász.

A tiszavirág, e semmis lény szakértőjének tudtam magam, művészek és városrendezők figyelmét hívtam fel e motívumra, mármint hogy ebből a kiürült, közhellyé kopott szimbólumból valós feszültségekkel teljes költői kategóriát teremtsünk, hogy ne távolodva, hanem éppen közelebb hajolva próbáljuk meghaladni a hagyományos-konzervatív tájköltészetet, hogy a folyó virágzása olyan ünnep legyen számunkra, mint a japánok számára a cseresznyevirágzás. És mondom, mégis nagyon meglepett Dudás Sándor, amikor az Erzsébet-ligetbe – a Tisza mellett másik mítikus helyünkre – a brutálisan meggyilkolt kislány emlékére nagyméretű tiszavirág szobrot tervezett. Azzal lepett meg, hogy abból csinált szobrot, ami minden, csak nem szobor, ami maga a nem-szobor, a lét-nemlét megragadhatatlan határeset. Egy csillogó libikóka, amelynek az egyik szárnyán a halál ül, ám sosem is tudni, hogy melyiken...

És nem kevésbé lepett meg aztán az sem, ahogyan elképzelte, kivitelezte szobrát. Az, hogy valójában egy kis szentélyt épített a tündöklő nagy szárnyak üvegablakaiból.

Dobó Tihamér nagy Tiszavirág rajzát, az immár ismert zizegő grafikai zeneművet még a kis Keča lány halála előtt rajzolta – ám a gyilkosság után ő tudott nekem legszebben mesélni a kislányról, s ő rajzolta le a rendőröknek a gyilkost is (ugyanis együtt biliárdozott vele a Tisza kocsmában)...

Most, amikor a tiszavirág emlékmű már a helynek, a hely szellemének részévé vált (felfut rá a növényzet), jó volt megpillantani Dudás műtermében a szobor első vázlatait. Látni, milyen merészen fogott hozzá, látni, hogy tényleg pontosan a nem-szobortól indult, és csak az ezeret ólomkontúrjainak áttünésekor kezdett megragadhatóvá lenni, szoborrá hűlni, nehezedni.

Jó volt ismét, így intimen is megbizonyosodni, hogy valóban van egy szobrászunk, aki képes a nagy formátumra, adottsága van a monumentálishoz.

Az első szobor, amelyet kiskönyhaszerű topolyai műtermében megpillantottam, szintén monumentális. Egy nagy Kodály-fej.

Igen, ismét egy nehéz szobrászati feladat – kimerített, elnyűtt, lejáratos. Az ember már nem hiszi, hogy lehetséges releváns Bartók- vagy Kodály-szobor.

És Dudás Kodálya a szó szoros értelmében felzúg. Első pillantásra még az ajtóból, azt hittem egy fejtelen Niké, s csak azután láttam, hogy egy Szamothrakéi Nikéként repülő nagy realiztikus (alig stilizált) fej. Ékként vág, zuhan a földre, súlyos ékként és ugyanakkor szárnyként húz, emelkedik fel. Felzúg, irtam, felzeng- és a kórusművek nagy zeneszerzője esetében ezek a szavak nem hangzanak üresen.

Annak külön is örülök, hogy ezt a szép nagy Kodály-fejet éppen Csongrádon állítják fel. Sok szál köt ahhoz a Tisza-parti városhoz, Crnjanski szülőhelyéhez. (Remélem, az igazi Crnjanski-szobrot is Dudás készíti el.)

És amikor jobban körülnéz az ember Dudás műtermében, látja, hogy e beszorult, visszaszorult, visszaszorított Küklopsz, aki sziklákkal dobálódzhatna, apróságokkal kényszerül játszani kis barlangjában, odújában.

Dudás Sándor zágrábi diák. Végre valakivel feleleveníthetem zágrábi éveimet. Tanáráról, Želimir Janešről beszél, Janešről, a kisplasztikus Meštrović-tanítványról. Dudás lényege is benne foglaltatik ebben az ellentmondásban. Náray Évának adott interjújában mondja:

„Egy ízben kollégám egy ősz öregember portréjával küszködött. Janeš odament, végighúzta az ujját a puha anyagon, és egy csapásra nyilvánvalóvá vált, hogy a modell ősz.”

És Kršinićről beszélgetünk. Végre valaki Vajdaságban, akivel Kršinićről lehet beszélgetni, aki még azt is tudja, hogy Kršinić Vrniken (titkos kis szigetemen, adriai menedékhelyemen) is faragott. És aki ezt tudja, aki otthon van az adriai kőbányákban, az a legnagyobb szobrászati hagyományhoz kötődik – igen, Meštrović és Kršinić révén ahhoz a köhöz kötődik, amelyről minden szobrászati kintorna lepereg visszamenőleg Michelangelói és a görögökig. A jugoszláviai magyar szobrásznak Meštrović, Meštrović márványa azt jelenti, amit a jugoszláviai magyar költőnek az Adria...

Lovrenčić és Friščić voltak a rajztanárai – ahogyan Janešről, rólunk is látni plaketteket a falon.

Dudás Sándorhoz utazva a belgrád–szabadkai gyorsvonattal, a tiszta szántóföldeket nézve azon tűnődtem, mi is itt a szobrászati, a plasztikai kihívás?! És egyszer csak egy kapáló asszonyon akadt meg a szemem: olyan volt, mint egy erős horog, amely beleakadt a földbe, amely lassú szívósságával könyörtelenül fel is hasítja a végtelen fekete földet. Egész nap kapál, és egyszer sem gyorsul fel, mert a nap sem gyorsul fel az égen, az éjszakák és nappalok sem váltakoznak gyorsabban. Éppen ebben a lassúságban, ebben az apró, kitartó ritmikus mozdulatokban van, rejlik a legnagyobb erő, az amely a földet mozgatja, felhasítja. Dudás egyik alapformája, plasztikai gesztusa éppen ez a megfeszülő, meghajló, ám nem az eltörésig meggörbülő test. Parittyás Misinek, a topolyai lumpennek a szobrára, mozdulatára gondolok. A kuglipályán állítgatott, majd miután automatizálták a kuglipályát, felesleges lett. Úgy hajol ki a lét ágyúgolyói elől, mint egy szálkavékennyá karcsúsodott, sosem is eltalálható bábu.

És a kisportrék, a kis vajdasági fejek. Szigeti Sándor, a topolyai művésztelep sofőrje, Ács József, Szilágyi Gábor, Tari Pista... Almási reliefsorozatának párja sejlik fel itt (milyen kár, hogy már nem tudjuk együtt kiállítani őket) – a kis, a zsugorított (ám éppen ezért valami különös energiákat hordozó) vajdasági fejek panteonja. Fehér Ferencet készül megmintázni; Danilo Kiš-fotókat kért tőlem kölcsön.

Szeretnék már ezzel a jegyzetemmel is hozzájárulni ahhoz, hogy Topolyai Vénuszát – ezt a még plakettbe préselt szépséges szeméremdombot megrendelje a fürdő, kivitelezék.

Befejezésül Ács József öklömnyi bronzfejéhez térek vissza. Megfigyeltem, hogy egy tévéadás és a *Magyar Szóban* közölt fotó alapján hogyan lett ismerőseim, barátaim között eseményné egy plasztikai gondolat. Hogyan lett Ács halálának pillanatában egy kisplasztikai monumentális emlékmű. Gondolatban e szobor mellé tettem Ácsról írt jegyzeteimet, és elszégyelltem magam...

Topolyának képzőművészeti központunkká kell lennie. Ott a művésztelep, ott működik Harkai, az építész, ott él Penovác, Zsáki, Nagy és Dudás. Csernik is kötődik még Topolyához. És Bicskei, Nagyapáti, Acsádi nem felvállalt hagyatéka után most is a nagy nemzetközi viszonylatban is figyelemre méltó Ács-hagyatéék. Dudás Ácsról mintázott kis bronzfejét én már úgy is értelmezem, mint a szálláscsinálás első gesztusát.

TOLNAI Ottó